

INTERVJU Z MICHAELOM WOOLCOCKOM

Taja Levič

Michael Woolcock, po narodnosti Avstalec, je magistriral in doktoriral iz sociologije na Univerzi Brown. Preden je začel delati v Svetovni banki, je predaval na univerzi Brown in na univerzi v Queenslandu. Od leta 1998 je v Svetovni banki zaposlen kot vodilni raziskovalec za družbeni razvoj (*Development Research Group*), ob delu pa je predaval tudi na ugledni Harvardski univerzi in bil od leta 2006 do 2009 direktor inštituta *Brooks World Poverty* na Manchestrski univerzi.

Michael v svojih delih raziskuje družbene razsežnosti gospodarskega razvoja, vlogo neformalnih in formalnih ustanov pri zmanjševanju revščine ter proučuje vlogo socialnega kapitala v razvojnih strategijah, kot je npr. strategija participativnega razvoja.

Soustanovitelj programa *Justice for the Poor* (pravica za revne) je tudi soavtor razvojnih poročil Svetovne banke, prav tako pa piše blog na uradni spletni strani Svetovne banke. Da je M. Woolcock eden najvplivnejših avtorjev o socialnem kapitalu in participativnem razvoju, dokazujeta tudi zadnji dve monografiji z naslovoma *Contesting Development: Participatory projects and Local Conflict Dynamics in Indonesia* in *History, Historians and Development Policy: A Necessary Dialog*, ki ju je kot soavtor izdal leta 2011.

»Ni prave rešitve za problem revščine, in če mislimo, da je, potem smo mi sami del problema.«

Resnost problema revščine je leta 2000 s sprejetjem Milenijske deklaracije Združenih narodov priznala tudi mednarodna skupnost, ki je kot enega glavnih ciljev postavila zmanjšanje revščine za vsaj polovico do leta 2015. S strategijami reševanja revščine so se začele aktivno ukvarjati države in mednarodne organizacije ter tudi ogromno nevladnih organizacij. Zgodba se je začela optimistično, z velikimi neposrednimi tujimi vlaganji ter hitro gospodarsko rastjo držav v razvoju. Mednarodna skupnost je poskusila s spreminjanjem političnih sistemov, ekonomsko liberalizacijo, odpisovanjem dolgov, odobravanjem ogromnih finančnih posojil in v zadnjem času popularno strategijo finančnih donacij (Thomas 2008). Vse politike so se usmerile v reševanje revščine in statistike Svetovne banke trenutno prikazujejo zmanjševanja revščine v svetu (The United Nations – Department of Economic and Social Affairs 2009, 1–12). Če podrobneje pogledamo raziskave, vidimo, da se je kljub razvojnim strategijam revščina v Afriki močno povečala. Pravzaprav je Afrika v primerjavi z drugimi regijami, kot sta npr. Latinska Amerika in Azija, edina regija, v kateri se je število revnih ljudi povečalo. Od leta 1990 do 2008 se je delež revnih sicer zmanjšal s 57 % na 48 %, povečalo pa se je število revnih ljudi, namreč z 290 milijonov v letu 1990 na 386 milijonov v

letu 2008 (The World Bank; Macionis in Plummer 2008, 260–297). Skrb vzbujajo izračuni rasti prebivalstva, ki naj bi se v Afriki v naslednjih 40 letih povečala za 100 odstotkov (The Economist 2011).

Michael, kje je torej problem? Zakaj je Afrika tako revna? Kdo je kriv za revščino, Afričani, ali je to, kakor pravijo, 'breme belega človeka'?

Zanimiv je roman Agathe Christie *Umor na Orient ekspresu*, kjer nekdo umre in ko skušajo razrešiti uganke, kdo je kriv, ugotovijo, da so krivi vsi. In to pojasnjuje tudi zgodbo o Afriki. Vsi so krivi za današnje stanje. So stvari, ki se odvijajo istočasno in zato je težko izločiti oziroma določiti le en dejavnik ali le enega krivca. En del zgodbe pripada tudi kolonialni zapuščini, ki je drugačna od tiste, ki jo imajo Avstralija, Nova Zelandija in ne nazadnje tudi ZDA. V teh državah so bili kolonialisti nagnjeni k temu, da bi v novem okolju živeli dlje tudi sami in ravno zato so politične ustanove in infrastrukturo vzpostavili tako, da so bile udobne za življenje. Če bi v te kraje prišli za kratek čas in zgolj zaradi tega, da bi izropali naravne surovine, bi vzpostavili drugačne ustanove in infrastrukturo, ki bi bila namenjena izkoriščanju. Torej, treba je razlikovati med različnimi kolonialnimi zapuščinami.

Poleg tega veliko ljudi omenja zemljepisne dejavnike. Pravijo, da je revščina v Afriki tudi zaradi oddaljenosti in ločenosti od preostalega sveta, kar pa ne pojasni razcveta Avstralije in Nove Zelandije, ki sta še bolj osamljeni kot afriška celina. Je pa res, da je Avstralija zelo ravna dežela, kar pomeni, da je bila vzpostavitev cestnih povezav lažja, medtem ko je Afrika bolj gorata in je tovrstno vzpostavljanje infrastrukture težje. Poleg tega je Afrika izjemno velika celina, kar le še otežuje povezovanje z drugimi kraji, onemogoča povečanje trgovine, tudi jeziki in valute so si različni, kar vse otežuje gibanje in trgovanje. Pretok ljudi, storitev in dobrin je temeljni pogoj za večanje gospodarske rasti. S takimi predispozicijami je Afrika v nekonkurenčnem položaju, npr. tako kot pri igrici s stoli in glasbo. Ko glasba igra, vsi tečejo okrog stolov, ki jih je manj, kot je otrok. In ko glasba potihne, se morajo vsi hitro posesti na stole. Tisti, ki je najpočasnejši ali najdlje od stola, izpade, saj se ni pravočasno usedel. To se je zgodilo tudi z Afriko. Glasba se je zanje ustavila v osemdesetih letih 19. stoletja, ko so Evropejci oblikovali Afriko. Afričane so posedli na stole in se od tam niso smeli premakniti, medtem ko se je preostali svet lahko prosto premikal. Tako lahko v tem smislu zgodovino delimo na zgodovino Afrike 19. stoletja in sodobno zgodovino, ki deluje po načelu romana Živalska farma Georgea Orwella. Živali prevzamejo kmetijo in uvedejo enakopravnost, vse živali so enake. Čeprav so na začetku vse enake, so bili vseeno malo bolj 'enaki' prašiči, ki prevzamejo kmetijo

z navidezno plemenitimi razlogi, nato pa postanejo še hujši kot prvotni lastniki. 'Rešitelji' pred kolonialisti so torej postali hujši kot kolonialisti sami. Znan je dolga zgodovina vlad, ki se niso trudili za blaginjo državljanov, ampak le za lastno blaginjo, utrjevanje moči in oblasti ter bogatenje njih samih kot posameznikov, kar so sicer hude 'obtožbe', vendar lahko naštejemo vsaj 20 različnih afriških voditeljev, ki so ali pa še delajo tako.

Danes v razvojnih krogih redki govorijo o kulturnih razlagah revščine, čeprav je jasno, da si vsi ljudje želijo imeti boljše in bolj zdravo življenje zase in predvsem za svoje otroke. Te možnosti se na žalost odtujujejo velikemu številu ljudi, po navadi zaradi razlogov, ki jih sami ne morejo nadzirati. Razvojna industrija obstaja zato, da skuša negovati in pognati procese, ki ustvarjajo razmere, v katerih bi gospodarska blaginja lahko uspevala in bi bile osnovne storitve in dobrine dostopne revnim ljudem.

Zdi se mi, da pri razvoju velja splošno načelo, da želimo vzeti to, kar že obstaja in kar deluje v neki družbi in spremeniti tako, da bo delovalo še bolje. Vedno so mogoče variacije. Tudi v najrevnejših državah, kot sta Sierra Leone in Liberija, so mehurčki, ko je inovacija prisotna, in so ljudje, ki so ugotovili, kako si lahko sami izboljšajo življenje. Delo razvojne politike je, da ugotovi, kje so ti mehurčki, in prouči, kako se ti primeri dobre prakse lahko podvojijo oziroma povečajo svoj obseg tudi drugje.

Dambisa Moyo v svoji knjigi *Dead Aid* trdi, da finančna pomoč v Afriki ni učinkovita in ne deluje tako, kot bi morala. Za to navaja več razlogov in eden je, da nekje na poti denar izgine in ne doseže svojih naslovnikov. Velik problem sta nepotizem in korupcija. Drugi je, da imajo Afričani drugačno kulturo kot 'zahodnjaki'. Reševanje njihovega problema skozi naše oči se torej ni izkazalo kot uspešno. Veliko raziskav kaže, da najrevnejši Afričani svoje težave vidijo drugače kot mi ali pa celo drugače kot njihova vlada. Afrika ni majhna država, ki bi potrebovala eno strategijo reševanja revščine, ampak je velika in celina, ki potrebuje različne rešitve za različna območja. Vse to in še veliko več je razlogov, da najrevnejši ne občutijo koristi gospodarskih razvojnih dejavnosti. Se strinjate s tem?

Točno tako. Vse v razvoju na koncu privede do izvajanja. O pomoči bi morali govoriti kot o neki celoti. Pomoč je vse, od proračunske pomoči, ko se vladi pomaga, da izvaja svojo politiko, do tega, da se ljudem zagotavlja hrana. V pomoč spadajo sistemi mikroposojil, odvisnih transferjev, imunizacija, oskrba z mrežami proti komarjem in še mnogo drugih stvari; in vse to skupaj je 'pomoč'.

Ločiti pa moramo med takimi projekti in takimi, kot je npr. participativni razvoj, ko se skušajo uvesti širše

spremembe. Ni tako lahko spreminjati socialnih norm in pravnih sistemov kot razdeliti hrano. Take spremembe se ne zgodijo v dnevu, mesecu, letu ali celo desetletju.

Ko v Svetovni banki govorimo o razvoju, govorimo o celotnem preoblikovanju družbe, npr. to, da se je Singapurju v 30. letih uspelo preleviti iz nazadnjaškega, bednega malega otoka v eno najbogatejših držav na svetu, ni zasluga tega, da so imeli 'lepe male razvojne programčke'. To se je zgodilo zato, ker so popolnoma spremenili svoj pravni, politični in finančni sistem, kar je omogočilo tudi spremembo v družbi. Tudi Kitajska nima visoke letne stopnje rasti po zaslugi razvojnih programčkov, ki želijo odpraviti revščino. Spremenili so način ustvarjanja priložnosti ljudem, ustvarjanja bogastva in razporejanja bogastva med ljudmi.

Zavedati se je treba, da je od vseh oblik pomoči denar tisti, ki ga je najlažje ukrasti. Prav tako pa ga je najtežje nadzorovati. Da bi denar dosegel svoje naslovnike, mora skozi različne sisteme, ki ga sestavljajo ljudje, pri čemer pa obstaja možnost, da so sistemi pomanjkljivi in da ljudje delajo slabe stvari. Prav tako pa obstaja možnost, da so sistemi v redu. Kot enega večjih razvojnih izzivov vidim vzpostavljanje delujočega sistema. Ugotoviti je treba, kje v sistemu so napake in kaj lahko storimo, da bodo sistemi povsem delovali. To je nerešeno vprašanje. Kako bi to najbolje rešili? Ali zaradi pomanjkljivega sistema čisto umaknemo finančno pomoč? Ali ne pomagamo več vladam, ki niso bleščeče čiste? Ali pa delaš s sistemi, ki niso popolni, so pomanjkljivi, za katere veš, da naslovniki pomoči ne bodo prejemniki 100-odstotne pomoči, dobili pa je bodo vsaj nekaj? Mogoče je ta 'nekaj' vseeno boljši kot nič. In samo morda je ta 'nekaj' začetek procesa, da se ta pomanjkljivi sistem okrepi.

Ena od inovacij v razvoju v zadnjih desetih letih je, da se skušata razvijati nadzor in odgovornost za sledenje denarja. Ugotavlja se razmerje med vsoto denarja, ki se naliže v razvojni kozarec, in med tem, koliko je iz tega kozarca mogoče popiti. Prav tako se skuša ugotoviti, kje so puščajoče luknje in kako bi jih lahko zamašili. Dokazi iz Ugande in Kenije kažejo, da na to, kje so te luknje, najlažje opozorijo ljudje ali mediji, ki to opazijo.

Bolj od tega, ali (finančna) pomoč deluje, se mi zdi pomembno vprašanje, 'kaj deluje in kaj ne'. Treba je raziskati, kje so razlike med dobro in slabo pomočjo, slabo zmanjšati ali ukiniti in povečati dobro pomoč. To pa bi morali uporabiti za temelj tega, kako razvojno politiko načrtovati v prihodnosti.

Se vam zdi, da je mogoče, da afriške države oblikujejo razvojne programe zato, da bi denar Mednarodnega razvojnega sklada porabile za dejanski razvoj, ali pa zaradi pohlepa političnih veljakov?

Verjetno zaradi obojega. Odvisno je od tega, komu so odgovorni. Zanimiv vidik ... ko si enkrat v razvojnem

'biznisu', se moraš spoprijemati s sistemi, ki ti niso vedno všeč. Ne moreš vedno izbirati, kdo bodo tvoji 'nasprotniki'. Glede na to, da spodbujamo demokracijo, moramo tudi delovati v tem smislu, da na drugi strani dobiš, kogar pač dobiš. Tudi če je njihova demokracija polna napak in v našem svetu ne bi sodeloval z nekaterimi ljudmi in če imajo ti ljudje dvomljive namene in niso izobraženi, je razvojna etika taka, kakršna je, zato je treba sodelovati z vsemi. Vemo, da si nekateri partnerji prilaščajo sredstva, vendar je taka resničnost razvojne pomoči, vendar je tako tudi v ZDA in mnogih drugih državah. Ko je v igri denar, igra postane umazana. Dejstvo je, da sistemi puščajo povsod, zato pa sta vsaka generacija in vsaka država odgovorni za to, da oblikujeta način za nadzor 'močnih' ljudi. Tragedija revnih držav pa je, da je ta slaba razporeditev sredstev ali puščanje v sistemu ključen dejavnik, ki odloča o preživetju tisočev in tisočev ljudi.

Po mojem mnenju obstaja razvojna strategija, o kateri se zelo malo govori v medijih, a je zelo pomembna pri trajnostnem izkoreninjanju revščine. Govorim o participativnem razvoju v povezavi s finančno pomočjo, ki ni več prevladujoča, ampak podporna in ko revni sami določajo svoje prednostne naloge.

Pri prevladujoči finančni pomoči se pogosto dogaja, da mi 'drugi' določamo, kako bodo revni porabili denar in kateri so projekti, ki jih je treba uresničevati za izkoreninjanje revščine. Pogosto se denar namenja npr. za izobrazbo. Če revni živijo v skrajni revščini, ne razmišljajo o izobrazbi, ampak o hrani, vodi, spanju; torej golem preživetju. Šele ko so zadovoljene te osnovne potrebe, lahko revni razmišljajo o izobrazbi svojih otrok. Participativni razvoj je torej razvojna strategija, ki naj bi dopolnjevala in ne v celoti prevzela vloge države in drugih dejavnikov na razvojnem področju. Idealno naj bi strategija uporabnike pomoči vključevala na vseh stopnjah razvojnega programa. Najpomembnejši del, ko je vključenost pomembna, se mi zdi prepoznavanje problema. Po pomembnosti pa ne zaostajajo niti izvajanje, upravljanje, nadziranje, vrednotenje in konec koncev tudi stopnja, ki je cilj strategije, torej, uživanje sadov dela.

Zanima me, kakšne so prednosti in slabosti uporabe tovrstne strategije za zmanjševanje revščine.

Koncept participativnega razvoja poznamo že dolgo, vendar mu je Svetovna banka namenila pozornost šele v devetdesetih letih prejšnjega stoletja ter predvsem po letu 2000. Temelji na tezi, da so revni ljudje oziroma skupnosti najboljši sodniki o svojem položaju, svojih težavah, svojih izzivih in svojih zmožnostih. Če damo sredstva in moč odločanja v roke revnih skupnosti namesto v roke zunanjih partnerjev, ki po navadi odločajo o tem, kje bo kakšna cesta ali kje se bo zgradila bolnišnica, dosežemo boljše cilje, večje ujemanje med tem, kaj si ljudje želijo in kaj na koncu dobijo, v celotnem procesu pa se omogočajo oziroma pospešujejo povezave v skupnosti.

Npr. ljudje v Indoneziji, kjer so še pred kratkim živeli pod diktatorskim režimom, ne poznajo demokracije ali državljske participacije. Ravno participativni projekti so med drugim temeljili na želji, da bi se ob njihovem uresničevanju ljudje naučili sodelovanja, nastopanja na javnih sestankih in spoznali, da imajo pravico voliti ter da lahko izrazijo svoje mnenje brez strahu pred vodjo skupnosti, policijo ali komer koli drugim.

Participacija se po eni strani predstavlja zato, ker je ponotranjena vrednota zahodnega sveta, da morajo ljudje imeti pravico do odločanja o stvareh, ki se nanašajo na njihovo življenje. Po drugi strani pa zato, ker mislimo, da je to najučinkovitejši način celovitega prenašanja sredstev k naslovnikom (revnim ljudem, ki so jim sredstva namenjena).

Stroka participativnega razvoja se zdaj spoprijema s strokovno literaturo, ko raziskovalci skušajo ocenjevati, kako se dejansko dosegajo njegovi cilji. Neizogibno je, da si bodo izsledki različnih raziskav vedno nasprotovali. Vedno se najde kdo, ki pokaže dobre primere prakse, ki je optimist in išče rešitve v dobri veri, da se zadeva lahko popravi na ta način. Na drugi strani pa imamo pesimiste in kritike, ki vedno opisujejo le slabe lastnosti posameznega programa. Resnica je, da so variacije velike, predvsem v razvojni stroki. Zakaj? Da bi dosegli vse cilje, ki jih postavljajo programi participativnega razvoja, smo strokovnjaki postavljeni v bolj podporno vlogo v skupnosti ... smo kot nekakšni socialni delavci. Torej smo na udaru bolj kot tisti strokovnjaki, ki se ukvarjajo z imunizacijo otrok in razdeljevanjem mrež proti komarjem. Pri tem gre za standardne postopke, npr. otroku daš tabletko in to isto stvar narediš še tisoč drugim otrokom. To lahko opraviš relativno hitro, prav tako pa isto delaš v različnih skupnostih, različnih državah ali celo na različnih celinah. Ko pa se enkrat začne pogovarjati z ljudmi na lokalni ravni o tem, kdo naj bi dobil kaj in kako bi sprejeli te odločitve, takrat so razprave lahko izredno glasne, borbene in prepirljive. Pri participativnem razvoju ni nobenega načrta, ki bi napovedal, kako bodo pogovori potekali. Ravno zato so izsledki raziskav, ki merijo uspešnost participativnih projektov, tako različni. Nekateri ne upoštevajo, da se skupnosti zelo razlikujejo med seboj. V skupnostih, v katerih ljudje živijo v strahu pred zatiranjem poglavarjev skupnosti in si ženske ne upajo sodelovati pri projektih zaradi strahu pred možnimi udarci, je težko uresničevati razvojne programe. Ni lahko uresničevati takih projektov in tudi ni mogoče stoodstotno napovedati očitnih dosežkov, ki naj bi v teoriji izhajali iz naših akcij.

Kritika izhaja tudi iz osredotočanja na dosežke starejših programov. Treba se je zavedati, da imamo že pravo orodje, napredno tehnologijo, trdno teorijo in politično voljo, ki skupaj omogočajo, da projekte zasnujemo drugače kot pred 20 leti. Problem novih tehnik je, da se sodelovanje šteje za zelo resno, to pa nekaterim ljudem ni všeč. Zgodovina človeštva govori zase, saj je prežeta z

okolicičinami, ko se velike skupine ljudi, ki želijo opravljati vodilno delo in sodelovati pri spreminjanju sistema, srečujejo z nasiljem nad ljudmi, ki jim sprememba ne ustreza ali jih ogroža.

Participativni razvoj ni lepa, 'luštana' in ljubeča stvar, ki jo lahko počnemo, za stoodstotno zagotovljene in predvidene dosežke. Je iskrenejši način spoprijemanja z resničnostjo, ki poskuša zasnovati socialne spremembe kot nekaj, česar sicer ne razumemo, ampak se trudimo razumeti in delujemo na podlagi dobrih prepričanj in v dobri veri. To je vidik, o katerem razmišljam, na ta način pišem knjige, poučujem in na ta način sem se tudi sam učil o participativnem razvoju. Seveda bomo šele čez desetletja lahko videli, ali razmišljamo prav.

Ali lahko poveste, kdaj lahko oziroma kdaj ne moremo uporabiti strategije participativnega razvoja? Uporaba se mi namreč ne zdi primerna pri projektih, kot sta imunizacija ali gradnja cest.

Imate prav. V Sloveniji, ZDA ali Veliki Britaniji ljudje po navadi neodločamo, kje bo kakšna cesta. Ne potrebujemo sestankov, da bi se odločili o tem, saj to za nas delajo zaposleni strokovnjaki. Tako je tudi pri bančništvu. Ne potrebujemo sestankov, kot to zahteva bančni sistem banke Grameen, ki jo je ustvaril Muhammad Yunus, ampak gremo na bankomat, odtipkamo številke in dobimo denar. Točno določeni problemi zahtevajo točno določeno vrsto reševanja težav. Participativni projekti so torej različno uspešni. Odvisno je od države, skupnosti, časa itd.

Eden od pogojev, ki povečuje možnosti za uspešnost programa, je kultura demokracije. Od ljudi, ki niso seznanjeni z načelom demokracije, ne moremo pričakovati, da bodo že na začetku z veseljem hodili na sestanke in volili. To so stvari, ki jih imamo za samoumevne. Pomembno je tudi, kakšen odnos državljanji gojijo do države. So razlike med skupnostmi, ki so navajene, da je država večni sovražnik, in med ljudmi, ki so navajeni, da država redno skrbi za njihove potrebe. Pri participativnem razvoju gre za to, da se en sam človek ne odloča, ali je zaradi povečanja gospodarske rasti treba povečati ali zmanjšati davke, ampak to počne skupnost. Odločitev sprejme skupnost, saj tudi skupnost nato trpi posledice ali pa žanje sadove. Sodelovanje odločitvam zagotovi legitimnost.

Revna skupnost ima po navadi veliko želja in potreb. Potrebujemo mreže proti komarjem, želijo si zgraditi most, ki bi jih povezal z bližnjo vasjo, potrebujejo šolske učbenike, zdravila, finančno pomoč, zavarovanje, če jim propade pridelek, in še na tisoče drugih stvari. Ker ne moremo upoštevati vseh potreb, je pomembno, kako se določajo prednostne naloge. Kako torej določiti prednostne naloge? Ko na tako vprašanje odgovora ne pozna niti Albert Einstein, je najboljše, da odločitev prepustimo ljudem, na katere se odločitve nanašajo.

Rezultat tega pa je, kakršen je, lahko je boljši, kot če bi ga zasnovali strokovnjaki, lahko pa je tudi slabši. Je pa definitivno legitimnejši, trajnejši in končno tudi učinkovitejši (če je le šel čez participacijo in posvetovanje).

Nekatere države v Afriki so znane po zelo šibki institucionalni zasnovi. Ali menite, da se participativni razvoj v Afriki ne obnese tudi zaradi slabih, nedelujočih institucij?

Da, tako je. Ob nepopolnem sistemu se nam zdi bolje, da ga v celoti obidemo in začnemo pomagati čisto na dnu, pri revnih. Tako so take programe začeli v Indoneziji. Torej, ustvarili so svoje sisteme, ki so obšli države in tako pomoč dostavljali neposredno revnim. To ni pisano pravilo, ki bi delovalo vedno, vendar je bilo to treba storiti v tej državi in v točno določeni skupnosti, v točno določenem času. Šibka država ne postane vedno močna, če začneš na dnu. Pomemben del participativnega razvoja je, da naučiš ljudi, da delujejo skupaj kot skupina. V to je treba vložiti veliko truda in seveda lahko popolnoma propadeš, tako kot lahko propadeš pri katerem koli razvojnem projektu.

Ko razmišljam o participativnem razvoju, razmišljam o razmerah, kakršne morajo biti, da poteka vse po načrtih. Npr. skupnost lahko državi pomaga pri zagotavljanju informacij in določanju prednostnih nalog, še posebej v Afriki, kjer državam primanjkuje statističnih podatkov in drugih informacij, na katerih bi lahko temeljila dobra politika. Ljudje lahko s sodelovanjem res veliko pripomorejo, vsaj na začetku razvoja, torej pri prepoznavanju potreb.

Da, z birokratskega vidika je zelo težko sprejeti dobro odločitev ravno zaradi pomanjkanja podatkov, informacij. Ko gre strokovni razvojni delavec v neko vas, lahko tam prepozna veliko problemov, vendar se zaveda, da so sredstva in čas omejeni. Zato je učinkovitejši, da vpraša prebivalce, kaj mislijo, da bi bilo treba narediti in kako bi to naredili oni. V slabih starih časih so se strokovnjaki zadeve lotevali tako, da so rekli npr. »jaz sem strokovnjak za gradnjo cest, naredimo torej cesto«, čeprav je bila lahko to zadnja zadeva, ki so jo ljudje dejansko potrebovali. Potrebujemo lahko čisto nekaj drugega, kot so na primer ločene sanitarije za dečke in deklice v šolah. V nekaterih kulturah bi to pripomoglo k temu, da bi deklice pogosteje obiskovale šolo, saj jih ne bi bilo sram. To je pravzaprav zelo znan razvojni primer, ko se zapravljajo milijoni dolarjev za gradnjo razkošnih šol, oblikovanje novih učbenikov ter visoke plače učiteljev z razlogom, da bi pritegnili čim več otrok, medtem ko je glavni razlog, da deklice ne hodijo v šolo, preprosto ta, da jih je sram deliti stranišče z dečki. Če bi torej porabili le nekaj sto dolarjev za to, da bi ločili stranišča, bi veliko več deklic obiskovalo šolo. Le participativna razvojna strategija bi lahko uvidela in priznala take značilnosti družbe.

Ravno sem se spomnila primera, ko so moč odločanja in porabe sredstev dali v roke skupnosti. Vaščani so bili revni, niso imeli cest, sanitarij, čiste vode. A so se skupaj odločili, kaj je zanje najpomembnejše. Zgradili so si ograjo okoli nogometnega igrišča.

Na žalost se lahko zgodi tudi to. Zato pa je naloga organizatorja ali vodje projektov, da ljudi usmerja in pogleda, ali so izražene želje res želje in prednostne naloge celotne skupnosti ali so to le želje posameznikov, elite.

Glede na to, da je izvajanje tovrstne strategije dolgotrajni proces, me zanima, ali obstajajo kakšni oprijemljivi dosežki participativnega razvoja? Ali lahko preverimo, ali je tovrstna strategija uspešna?

Da, je kratek odgovor.

No, strokovnjaki, kot je npr. Jean Louis Arcand, pravijo, da ne verjamejo v moč participativnega razvoja, ker ni nikakršnih otipljivih dosežkov, raziskav ipd.

No, čudno. Da ni otipljivih dokazov ali dosežkov seveda ni res. V strategijo lahko verjameš ali pa ne verjameš zaradi mnogih dejavnikov, vendar neotipljivost dokazov o uspešnosti ni eden izmed njih. Res je, da so dokazi lahko zelo različni, saj je pri participativnem razvoju toliko različnih dejavnikov, da lahko enkrat končaš na tej in drugič na drugi strani. Že v svojih delih uporabljam raziskave svojega sodelavca Deepa Narayana in kolega Lanta Pritcharda. V svojih delih dokazujeta, da sodelovanje v skupnostih pomaga pri odpravljanju revščine. Anirudh Krishna, čigar knjigo sem ravno kupil v Helsinkih, je v zadnjih 15 letih ustvaril celo kariero z dokazovanjem, da so premiki iz revščine ali vanjo pomembno odvisni od družabnih omrežij in vezi. Dokazuje, da morajo razvojni projekti ta omrežja negovati, kar pomaga pri pospeševanju in lažjem povezovanju med ljudmi. Npr. največji dejavnik za reševanje revščine na ravni posameznika je najverjetneje migracija. In kakor je že veliko študij dokazalo, migracija temelji na družabnih omrežjih. Torej, veliko je raziskav, ki dokazujejo, da je PR uspešna strategija za zmanjševanje revščine.

Kaj pa mikroposojila? Prof. Arcand je komentiral tudi, da je Yunusova banka največje zlo ...

Res?! To je noro. To ni res. To je norost. Bangladeš je ena najbolj disfunkcionalnih družb na svetu. Dejstvo, da je Muhammad Yunusu uspelo pritegniti več kot 20 tisoč ljudi, da redno prihajajo v službo vsak dan in vdano delajo v politično sovražnem okolju, v katerem bi bilo kar koli težko narediti, je preprosto čudež. Lahko se pogovarjamo o tem, ali je neki model učinkovitejši od drugega, ampak z vidika logističnega delovanja, z vidika reševanja revščine je težko trditi, da mikroposojila niso dobra zadeva.

Pri mikroposojilih je pomembnejša kritika v zvezi s posodobitvijo finančnega sektorja. To je končni cilj. Ne gre za ustvarjanje sveta z več in več posojili, ampak svet, v katerem posojil ni. Želimo si, da take skupine, kot so pri mikroposojilih, ne bi več obstajale. Želimo si, da bi ljudje lahko po denar šli na bankomat, kakor lahko greva midva. Za to niti ni treba biti pismen. Lahko se oblikujejo bankomati s simboli, desetimi znaki, ki bi ljudem omogočali lažji dostop do denarja.

Da bi razumeli, kaj je naredil Yunus, moramo razumeti zgodovino in politične razmere Bangladeša. Že kar je naredil v organizacijskem smislu, je vredno Nobelove nagrade. V svoji doktorski disertaciji sem napisal kritiko njegove banke Grameen, vendar sem v opombo napisal tudi, če kdaj dobi Nobelovo nagrado, bom prvi, ki bo vstal in mu čestital, saj si jo res zasluži.

Statistike kažejo, da več kot polovica ljudi na svetu ni posojilno sposobna. Mikroposojila so namenjena ravno ljudem, ki pri navadni banki nikoli ne bi dobili posojila. Kako torej pojasnujete visoke stopnje povračila sredstev pri revnih, ki so višje kot pri navadnih bankah, čeprav so njihove stranke posojilno sposobne. Ali bi lahko te visoke stopnje pri revnih pojasnili s teorijo socialnega kapitala?

Da, točno tako. Gre za to, da je revnim zelo drago posojati denar. V navadni banki enemu človeku posodimo 100.000 evrov, medtem ko 1000 revnim posodimo po 100 evrov. Birokracija pa je ista, le da pri navadni banki papirje uredimo za enega človeka in nadziramo enega človeka, pri mikroposojilih pa za isto vsoto denarja nadziramo 1000 ljudi. Preketo drago je posojati denar revnim. Da bi zmanjšali stroške, so prišli na dan s sistemom, ko naj bi stroške porazdelili po skupinah. Izbira, nadzor in uveljavljanje ali pa terjatve so bolj socialni kot pa izvedbeni mehanizmi. Tveganje je torej razpršeno čez milijone ljudi, ki se medsebojno nadzirajo zaradi različnih vzvodov. Socialni kapital torej omogoča nadzor in nizke izvedbene stroške, kar omogoča mikroposojila.

Ko sva ravno pri socialnem kapitalu. Skleпам, da je lahko participativni razvoj kakovosten le, kadar ima družba kakovosten socialni kapital.

Tako je.

Zanima me torej, kaj je po vašem mnenju kakovosten socialni kapital.

V svojih delih socialni kapital opredeljujem kot norme in omrežja, ki omogočajo kolektivne akcije. To pomeni, da vezi med ljudmi in vrednote omogočajo, da ljudje skupaj dosežejo neki cilj, ki ga drugače sami ne bi mogli. To drži za skupine, kot so pevski zbor, športna moštva, celo med zakonci in pravzaprav celotno družbo. Toda skupne akcije se lahko polaščajo tudi kriminalne združbe, Al Kaida in lobisti, ki živijo v žepih politikov. Torej se lahko

skupne akcije usmerjajo v javno dobro ali pa tudi v javno škodo. Tako je tudi pri izobrazbi. Če si kemijski inženir, lahko svoje znanje uporabiš tako, da izumljaš novo vrsto plastike, ki bo pomagala ljudem brez nog hoditi, ali pa ustvarjaš bombe, ki bodo ljudi ubijale. Znanje cenimo, ga hočemo imeti in menimo, da je dobra stvar. Druga stvar pa je, kaj želijo s tem znanjem ljudje doseči.

Vedno zagovarjam, da je socialni kapital močan in povsod navzoč pojav, ki dela družbo tako, kat je. Socialni kapital je zelo močna zadeva. Kot lahko moč, religijo in celo spolnost uporabimo za škodovanje, tako lahko uporabimo tudi socialni kapital. To, ali je nekaj skupno dobro ali ne, določa družba. Socialni kapital je kakovosten takrat, ko njegova prisotnost ustvarja razmere, ki veliki večini družbe omogočajo boljše življenje, več denarja ipd.

Zakaj se vam zdi, da se je v razvojnih strategijah treba osredotočati na socialni kapital?

Pomemben je zato, ker nam razumevanje socialnega kapitala pomaga pri razumevanju širšega konteksta problema, ki je zelo pomemben. Po navadi pri razvojnih strategijah o svojih intervencijah razmišljamo zelo tehnično. Oblikujemo pravni dokument, izberemo pravo politiko; ampak to izvajajo, še posebej pri participativnih projektih, ljudje v točno določenem družbenem kontekstu. To je že po sami opredelitvi programa socialni kapital. Participativni razvoj je socialni kapital, so omrežja, so strukturirani odnosi in vezi med ljudmi. Da bi razumel učinkovitost in verjetnost, da bo neka intervencija delovala, moraš imeti globoko znanje o tistem kraju.

Konkreten primer tega je raziskava, ki jo je pred kratkim naredil moj kolega in so jo strokovnjaki že velikokrat potrdili. Večina ljudi misli, da bi bila zelo dobro, če bi znanstveniki izumili novo super seme, ki bi ga dobilo čim več kmetov, saj bi tako več pridelali, dobili bi več hrane in zaslužili več denarja, da bi lahko nahranili svoje družine. Vsi se strinjamo, da bi to bila dobra stvar. Pokazalo se je, čeprav da seme večji pridelek s stališča znanstvenikov, da to še ne pomeni, da bodo kmetje in vaščani skočili in zgrabili to priložnost. Kmetje v revnih državah so velikokrat zadržani do sprejemanja novih načinov kmetovanja, ne verjamejo, da imajo znanstveniki prav in imajo na splošno druge poglede na to, kako stvari delujejo. So tudi drugi razlogi, zakaj se ne polaščajo novih tehnologij in včasih delujejo tako, da se nam zdi njihovo obnašanje iracionalno. Treba je torej razumeti lokalne razmere. Raziskava, o kateri govorim, je raziskovala hitrost širjenja semena po zemljepisnih območjih, donos po območjih ipd. Vse je vodilo do tega, da je bilo pomembno razumevanje ustroja družbe. Npr. Taja, ti si v družbi dobro poznana in cenjena, imaš široko omrežje, se pravi veliko socialnega kapitala, jaz, Michael, sem pa nekdo, ki ga nihče ne pozna in nikomur ni mar zame. Če raziskovalec ne pozna ustroja družbe, lahko

pride do mene in me prosi, naj razširim idejo o semenu. Tudi če nalogo sprejemem, me ne bo nihče poslušal, saj me nihče ne pozna. Če pa bi seme dali tebi, ki si popularna in znana, bodo čez mesec dni vsi uporabljali to seme. Točno to se dogaja tudi danes npr. v glasbeni industriji, neki otroški idol ima obute neke čevlje, čez čas pa jih imajo obute že vsi najstniki. Uspešnost je odvisna od razumevanja družbe. Zato pa je socialni kapital tako pomemben pri razvojnih strategijah.

Bolje kot razumemo družbeni kontekst in norme medsebojne povezanosti, bolje lahko oblikujemo razvojne intervencije, ki bodo uspešne v nekem okolju. Gre za razumevanje med tem, kar imamo mi in kar imajo oni, kar posplošuje pozitivne eksternalije.

V skupnosti, ki je odprta, dojemljiva za nove ideje, kjer so ljudje močno povezani in imajo široka omrežja, tam se bodo nove ideje hitro širile. V skupnosti, v kateri se vsi sovražijo, se ne poznajo in ni posplošenega zaupanja, tam se nove ideje ne bodo širile.

Se vam torej ne zdi, da nekako s participativnim razvojem posegamo v njihovo kulturo, spreminjamo skupnosti?

Da, v 21. stoletju je tako, da so pomoč in razvojne strategije le en majhen delček procesa, ki spreminja družbo. Da se pri vsej tej globalizaciji ne bi spremenil, moraš biti npr. Burma ali pa Severna Koreja. Tudi če jutri ne dajemo več razvojne pomoči, bo Indija živela, Kitajska bo živela, Brazilija bo živela. V globaliziranem svetu pospešujemo spremembe, včasih namerno, včasih nenamerno. Deklice se izobražujejo, demokracija poplavlja svet, ne le zato ker je nekdo vzpostavil razvojni program, ampak zato, ker se to dogaja zaradi globalizacije. Dogaja se zaradi frustracij, geopolitičnih razlogov, povečevanja odstotka izobraženih ljudi, zmanjševanja zaposlitvenih možnosti, tviterja, telefonov, prenosa podatkov itd. Tako ne moremo precenjevati vloge razvojnih strategij pri spreminjanju kultur. Če obiščemo države v razvoju, je zelo hitro razvidno, da so razvojne strategije le majhen del vseh sprememb.

Mnogi bi se strinjali, da so rešitve za zmanjšanje revščine izredno preproste, vendar se spoprijemamo s pomanjkanjem interesa in koristoljubjem. Bi lahko omenili dejavnike, ki se okoriščajo z revščino v Afriki? Npr. farmacevtska podjetja, posamezniki ali pa Svetovna banka?

Hm ... kateri koli odgovor bi dal, bi lahko bil resničen tudi za Anglijo, kjer sva zdaj. Anglija se neproporcionalno okorišča s subvencijami. Okoriščanje je povsod, ne le v revnih državah. V revnih državah je le bolj vidno, ker imajo zelo slabe pravne sisteme. Imamo boljše varovalne mreže, boljše orodje v spopadanju s korupcijo in zlorabo moči. Etično vprašanje je bolj v tej smeri; ali zato državam v razvoju ne namenimo pomoči, ker vemo, da se bo del

nekje na poti izgubil? Ali smo pripravljeni živeti s tem, da le del pomoči doseže najrevnejše? Ali zato ne pošiljamo več pomoči? Ali pa poskušamo najti neki drug način reševanja, tako imenovani 'bottom up' torej od spodaj navzgor, ko negujemo lokalne skupnosti, ki se bodo sposobne upreti takemu načinu razporejanja pomoči.

Glede na to, da slišimo veliko kritik o načinu bojevanja Svetovne banke proti revščini, predvsem zaradi strategij v 70-ih in 80-ih letih, ali se vam zdi, da je ta institucija učinkovit razvojni mehanizem?

No, ne bom slepomišil. Mislim, da je na splošno mednarodna skupnost, Svetovna banka in Mednarodni razvojni sklad, delala napake v razvojnih strategijah. Moje mnenje je, da so v zgodovini vse ustanove delovale v skladu z znanjem, ki so ga imele, in s sredstvi, ki so jim bila na razpolago. Takrat ko je Svetovna banka delovala na podlagi strategij, je bilo svetovno soglasje tako, da se morajo strategije razvijati tako, kot so se. Kot se je pokazalo, zgodovina ni prizanašala takratnim politikam in strategijam, saj z njimi niso dosegli ciljev, ki so si jih zadali. Današnji kritiki bi se morali bolj zavedati možnosti, da zgodovina morda ne bo prizanesla niti današnjim strategijam. Mislim, da ne vemo vsega, in kadar skušamo spreminjati družbo, vedno delujemo nekako v megli. V današnjih strategijah morami biti odgovorni, pregledni in prilagodljivi.

Toda svet potrebuje neko ustanovo, kot sta kot Svetovna banka in Mednarodni denarni sklad. Sama ustanovitev v 40-ih letih prejšnjega stoletja je bila genialna. Ljudje so se odločili, da bodo kot koalicija držav ustanovili sistem, s katerim bi zajezili velike premike v makroekonomskih dejavnikih. Njihovo temeljno načelo je bilo, da je treba sredstva prenesti na tista področja, ki sredstva potrebujejo takoj. In to je tisto, kar se Svetovna banka in Mednarodni denarni sklad še vedno trudita doseči. Seveda potrebujejo reforme in treba bi bilo spremeniti nekatere načine delovanja, vendar kritična razprava po navadi poteka v sovražnem tonu ali z vidika neuresničljivih sprememb.

Na Svetovni banki delam že 14 let in verjamem, da so vsi, ki tam delajo, strokovnjaki, fantastični ljudje z dobrimi nameni. Kritike, da želimo svet posejati z McDonaldsom in Coca Colo... no, take izjave se samodejno odbijejo od mojih ušes.

Ali menite, da obstaja realna rešitev za revščino?

Pred leti sem napisal članek z naslovom *Rešitev, ko je rešitev problem*. Ne želim biti hudomušen, vendar je najboljšje, da ne pričakujemo, da obstaja tista prava rešitev. Rešitev je to, da ne verjamemo, da prava rešitev obstaja.

Za najhujše težave, s katerimi se spoprijemamo v razvoju, je rešitev ta, da se zavedamo, da je kontekst različen od države do države in da mi kot zunanji dejavniki

ne določamo vnaprej, kakšne so te omejitve. Ni naša naloga, da prodajamo rešitve, ampak da jih drugim ljudem pomagamo najti. To lahko storimo tako, da jim pomagamo s statistikami, dokazi, ki so pomembni pri odločanju, samem odločanju, spodbujanju dialoga in razprav, predlagamo več morebitnih rešitev in možnosti za en problem ipd. Ta proces moramo spodbujati. Tako lahko oblikujemo rešitev za posamezno državo v nekem kontekstu.

Treba je vzpostaviti tudi dobre pravne sisteme. Pravo nas iz plemen, pri katerih vse temelji na družabnih omrežjih in povezavah, spreminja v svet, v katerem so vzpostavljeni odgovorni sistemi. To je tudi razlika med revno in bogato državo. Bogate države imajo dobro razvite sisteme in ustanove za prerezporejanje tveganja, optimiziranje možnosti in pri čem naj bi bile elite odgovorne za svoja dejanja.

Če razvoj dojemamo kot vprašanje, 'kako pomagati revnemu človeku', v smislu, da za preživetje potrebuje mreže proti komarjem, potem je rešitev ta, da razdelimo mreže proti komarjem. Če pa na razvoj gledamo kot na razvoj oziroma spremembo družbe, potem ni prave rešitve za odpravo revščine. Moramo se naučiti delati s tem, kar imamo, da bi prišli na cilj, ki si ga želimo doseči. Dobiti moramo tudi politično podporo, da bi lahko upravljali tako zahtevno nalogo, kot je sodelovanje z neznanimi kulturami, sodelovanje s sistemom, ki mora delovati za revne in na splošno za celotno skupnost.

Torej ni prave rešitve za odpravljanje revščine, in če mislimo, da je, potem smo sami del problema.

Literatura in viri

Macionis, John J., in Ken Plummer. 2008. *Sociology: a global introduction* – 4th Edition. Harlow: Pearson Education Limited.

The Economist. 2011. Africa rising. The Economist, 401 (8762): 15.

The United Nations – Department of Economic and Social Affairs. Dostopno na: <http://social.un.org/index/> (13. avgust 2011).

The World Bank. Dostopno na: <http://www.worldbank.org/> (28. april 2011).

Thomas, Caroline. 2008. Poverty, development, and hunger. V *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*, 4th edition, ur. John Baylis, Steve Smith in Patricia Owens, 468–88. New York: Oxford University Press.